

Власенко О.М. Роль музики у формуванні духовності особистості // Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал . – 2008. – №5. – 271 с. (С.224-230)

Сьогодні зростає потреба у формуванні естетичної культури молодого покоління як джерела високої духовності особистості, ефективного засобу зміцнення національної свідомості, виховання в майбутніх громадян витончених смаків, уподобань, культурного світогляду, утвердження норм та цінностей української культури.

Проблемі впливу музики на духовний розвиток особистості присвячено цілу низку наукових праць. Зокрема, про необхідність залучення молоді до мистецтва йдеться у працях Г.Ващенка, І.Зязюна, В.Іванова, Л.Масол, О.Олексюк, О.Рудницької, О.Ростовського, Г.Падалки, О.Щолокової та ін.. Питання використання музики у системі професійної освіти були розкриті в роботах Т.Зверєвої, Л.Корній, П.Маценка; проблеми збереження традицій національної культури висвітлені в наукових працях А.Болгарського, О.Гнатюк, С.Зубанової, В.Іванова, І.Климишина, Б.Кудрика, К.Шамаєвої тощо.

Серед основних завдань духовного розвитку особистості в системі професійної освіти можна виділити: гармонізацію особистості професіонала, розвиток його духовності; забезпечення цілісності його суб'єктивної картини світу; наповнення гуманістичним змістом його професійних знань; формування професійно значущих естетичних якостей та художніх здібностей; підвищення рівня загальної і професійної культури, вироблення не споживацького, а активного творчого ставлення до оточуючої дійсності, здатності самостійно знаходити прекрасне в житті і професійній діяльності.

У зв'язку з цим завданням даної статті є визначення впливу музики на духовний розвиток особистості в системі професійної освіти.

Сутність мистецтва глибоко гуманістична за своєю природою, так як у центрі його інтересів завжди стоїть людина. Мистецтво і мораль мають єдину

мету — удосконалення особистості. На це звертала увагу О.Рудницька: “Своєрідність мистецтва полягає в тому, що воно потребує від того, хто сприймає, і здатності відчувати красу твору, і водночас осмислювати свої переживання, самого себе, вести художній діалог у площині своїх духовних можливостей” [4: 7].

Значення мистецької освіти, на думку професора О.Рудницької, полягає в тому, що вона надає пріоритетності емоційно-почуттєвому розвитку особистості перед розумовим; задоволенню її духовних потреб перед прагматичним споживанням мистецтва, що дає підстави розглядати мистецьку освіту як можливу модель гуманізації освітнього процесу в цілому [5: 25].

На жаль, складний стан проблеми мистецтва і моралі у сучасному житті не сприяють якісному вихованню молоді. Це становище зумовлене, по-перше, тим, що морально-естетична вихованість молоді віддзеркалює загальну кризу культури суспільства; по-друге, моральна і естетична ентропія стала наслідком ідеологізації мистецтва і моралі; по-третє, ідеологічні інтереси держави були визначені вищими за художні та моральні, які, в свою чергу, призвели до моралізаторства і в мистецтві, і в моралі.

Як підкреслюється в Концепції художньо-естетичного виховання учнів (Л.М. Масол), ХХІ століття – це століття культури, освіта ХХІ століття - це освіта, в центрі якої перебуває людина, формується самоцінність її неповторного духовного світу.

Естетична культура передбачає звернення мистецтва до інтересів і потреб народу, забезпечення державою умов для вільної художньої творчості кожній людині, для всебічного залучення в різні види естетичної діяльності, перетворення цінностей світової художньої культури в духовний здобуток народу.

Між тим мистецтво, як одна з форм пізнання дійсності, забезпечує різнобічний вплив на свідомість людини, тобто виступає як джерело пізнання, духовного збагачення і формування світогляду особистості,

допомагає їй усвідомити своє покликання, визначити систему цінностей. Процес естетичного пізнання мистецтва вбирає емоційно-чуттєву сферу, оцінювальну діяльність, усвідомлення ідеалу тощо. Мистецтво акумулює моральний досвід поколінь і завдяки своїм специфічним якостям допомагає кожній людині виявити власну моральну позицію на рівні свідомості через оцінку своїх спонукань, вчинків, особистих якостей; мистецтво формує мотиви, ціннісні орієнтації через співвідношення з моральними нормами та ідеалами.

Сила впливу творів мистецтва залежить від правдивості й глибини художнього висвітлення дійсності, творчої майстерності автора, важливості для суспільства піднятих ним проблем.

Естетичні почуття, що виникають у процесі сприйняття твору мистецтва, спираються на минулий досвід людини, оскільки переживання під час зустрічі з мистецтвом не є чисто емоційним станом, а ще й роздумом. Попередній досвід позитивно впливає на пробудження творчої фантазії, створює умови для духовного розвитку, збагачує особистість.

Розглядаючи музику в контексті духовної культури, змістовий центр якої складають моральні цінності, можна говорити про наявність тісного взаємозв'язку ціннісного центру особистості з ціннісним світом музики на основі загальнолюдських цінностей. Про які ж цінності йде мова? Які загальнолюдські цінності є опорою особистості при спілкуванні з музикою?

Музика має у своєму арсеналі ефективні засоби створення логічно розвивального потоку емоційних імпульсів, які викликають у слухача не тільки їх осмислення, а й роздуми про людину, час та долю світу. Це, за висловом Б.Асаф'єва, "цінності", які створює "музична тканина, перетворюючи "сирі факти" – емоційну дійсність – на логічно розвинену тканину звучань" [1: 24].

Стосовно музики будемо керуватися тим, що природа музики є не стільки звуковою (звук як акустичне, фізичне явище), скільки інтонаційною – від інтонації людської мови, яка має сенс, думку.

Музичне мистецтво широко використовується у повсякденному житті, заповнюючи вільний та навчальний час сучасної молоді. Проте не слід забувати, що музика може бути різною, тому важливо бачити, яка музика і в яких ситуаціях популярна серед молоді, яким чином вона впливає на формування духовної культури суспільства.

В. О. Сухомлинський згадував: „У дитинстві мої вихованці любили слухати музику квітучого саду і поля гречки, весняних луків та осіннього дощу. Вони відчували, переживали красу навколишнього світу, і це робило їх душі шляхетними. Але якою б прекрасною не була музика природи, це ще не музика. Це літери, за допомогою яких людина може приступати до читання книжки на мові почуттів” [6: 180]. Педагог справедливо вважав, що такою „книжкою” у естетичному вихованні молоді повинно стати мистецтво.

У руслі вивчення виховних можливостей мистецтва чільне місце належить проблемі художнього сприйняття. Художнє сприйняття виступає як процес відображення творів мистецтва і результат активної духовної діяльності суб'єкта. Особливість такої діяльності полягає у формуванні естетичних емоцій і смаку, тому потребує напруженої духовної праці та співтворчості. Слід звернути увагу на світоглядну спрямованість художнього сприймання та суперечливий характер емоційно-естетичних реакцій. Ті почуття, які набуває особистість у даному процесі, закладають основу знань людини про світ і про себе, очищують її емоції від хаосу і смуту.

Виділяють такі етапи засвоєння творів мистецтва:

- первісне сприйняття, яке пов'язане з відтворенням у свідомості, уяві художніх образів; - активне духовне переживання, що здійснюється у єдності з самовираженням;
- наукове осягнення художньої дійсності;
- повторне і, разом з тим, нове, на більш глибокому рівні сприйняття і розуміння образів, засвоєння твору [5].

Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову, і якщо словом обмежується проникнення вихователя в потаємні куточки юного

серця, якщо після слова не починається тонше і глибше проникнення – музика, виховання не може бути повноцінним [2]. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у таку, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури”.

Багатство народної музичної культури не можна охопити навіть протягом усього життя. Але постійне звернення до неї дає змогу збагачуватися духовно, надихатися творчо. Недаремно, в народі кажуть, що людина, яка тримає в руках скрипку, не здатна заподіяти зла. „Здоров'я, розум і сопілка – мудра спілка”, „Як музика іскриста, то й душа чиста”, – каже народна мудрість.

Музична культура людини невід'ємна від народу, якому вона належить або серед якого живе. Тож педагогам потрібно реалізовувати концепцію музичного виховання молоді на основі української культури, мови, народної творчості й фольклору. В узагальненому вигляді вона полягає у визнанні провідної ролі музично-пісенного фольклору в естетичному вихованні молоді; у зверненні до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним та практичним світом людини; в розгляді українського музично-пісенного фольклору в діалектичній єдності з фольклором слов'янських народів; у розкритті естетичного змісту музики, пісні, танцю, образотворчого мистецтва на основі осягнення школярами, учнями суті й особливостей музичного мистецтва.

Насичення шкільних та вузівських програм музично-пісенним фольклором сприяє наближенню молоді до сформованих протягом віків уявлень про сутність людини, про красу й гармонію навколишнього світу.

Серцевиною української музичної культури є народна пісня. Про давність української пісні свідчить вживання в них імен передхристиянських божеств. В основному це були обрядові пісні, особливо колядки, щедрівки, веснянки, русальні, купальські пісні тощо. Використання цих творів у навчально-виховному процесі й на сьогодні є досить актуальним, оскільки в них оспівується краса рідного краю, органічний зв'язок людини з природою,

що теж є джерелом естетичної насолоди.

Пісня – складна форма народної поетичної творчості, основне призначення якої – естетичне виховання. В піснях розкривається зовнішня і внутрішня краса людини, значення прекрасного у житті; вони – один із найефективніших засобів розвитку естетичних смаків у молоді. Красиві мелодії посилюють естетичний вплив поетичного слова пісні. Вплив народних пісень на підростаюче покоління завжди був сильним, до того ж їх значення ніколи не вичерпувалося лише красою вірша і мелодії. Краса думок, краса змісту теж становлять сильну сторону народних пісень [3: 7].

Будучи однією із найдавніших форм музично-поетичної творчості, пісня є невід'ємною складовою частиною народної педагогіки, важливим засобом емоційного та естетичного розвитку дитини, і тому вона завжди була і буде невичерпним резервом у вдосконаленні навчально-виховного процесу, у піднесенні мовленнєвої та й взагалі духовної культури школяра.

Майстерно використовував виховний потенціал народної пісні В. О. Сухомлинський: „Для молоді стало потребою збиратися разом, щоб поспівати. Пісня входила в їхнє духовне життя, надавала яскравого емоційного забарвлення думкам, пробуджувала почуття любові до Батьківщини, до краси навколишнього світу” [6: 190].

Розвинена естетична чуттєвість забезпечує людині можливість чуттєво пізнавати, засвоювати такі життєво важливі для неї властивості предметів, в яких їх суть виражається з найбільшою повнотою, впорядкованістю, організованістю, тобто забезпечує можливість пізнання і оцінки предмета одночасно. Причому таке чуттєве пізнання-оцінка здійснюється незалежно від безпосередніх утилітарних цілей. Як правило, такого роду естетичне опанування світу здійснюється на стадії споглядання активності особистості, чуттєвого його сприйняття.

Тонкість почуттів, переживань, емоційно-естетичного ставлення до оточуючого світу і до самого себе залежить від культури почуттів і сприйняття. Чим тонші почуття і сприйняття, чим більше бачить і чує

людина в оточуючому світі відтінків, тонів, напівтонів, тим глибше виражається емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини.

Література

1. Асафьев Б. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – Л.: Музыка. – 1973. – 144 с.
2. Машенко Н.М. Слово, музыка, образ. – К.: Радянська школа, 1982. – 96 с.
3. Осипець Р. Українська народна пісня – основа музичного виховання // Мистецтво та освіта. – 2002. – №3. – С. 6-9.
4. Рудницька О.П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості // Зб. наук ст. “Художня освіта і проблеми виховання молоді”. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 3-10.
5. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – К., 2002. – 270 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5 т. – Т.3. – К.: Рад.шк., 1977. – С. 180–191.

О.М.Власенко. Роль музики в формуванні духовності личности
В статъе рассматривается роль музыки в эстетическом воспитании молодежи и формировании её жизненных ценностей

Vlasenko O.M. The role of music in the formation of person's moral values.
In the article the author studies the role of music in person's development and the formation of person's moral values.